

PERCEPCIJA REALIZACIJE RODNE KOMPONENTE PREVENTIVNOG PROGRAMA „ŠKOLA BEZ NASILJA”

*Sonja Banjac¹ i Zoran Pavlović
Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu*

Rodno zasnovano nasilje (RZN) predstavlja namerno i neopravdano povređivanje druge osobe *zato* što pripada određenom rodu, polu ili seksualnoj orijentaciji. Ono „potiče iz nejednakih odnosa moći između muškaraca i žena” (WHO, 2009, str. 3). Podaci o generalnoj rasprostranjenosti ovog oblika nasilja izuzetno su alarmantni (Abrahams et al., 2014; Garcia-Moreno et al., 2015; Stockl et al., 2013). Naročito je važno pitanje koliko su deca u školama izložena RZN-u i stereotipima o rodnim ulogama. Istraživanje Centra za studije roda i politike 2014. godine (Ćeriman i sar., 2014) pokazalo je da se učenici osnovnih i srednjih škola u našoj zemlji veoma često susreću s ovim oblikom nasilja, kao i da postoji snažno ukorenjen stereotip o rodnim ulogama.

RZN ima ozbiljne posledice po fizičko i mentalno zdravlje, socijalne, ekonomske i političke implikacije, a predstavlja i kršenje osnovnih ljudskih prava. Stoga je mnogo truda i energije uloženo u programe prevencije u poslednjih dvadesetak godina (Ellsberg et al., 2015). U našoj zemlji je nakon rezultata navedenog istraživanja (Ćeriman i sar., 2014) započet program prevencije RZN-a u okviru projekta *Škola bez nasilja* (Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja, UNICEF, Institut za psihologiju).

Kroz različite aktivnosti, učenicima i nastavnicima približene su teme rodnih stereotipa, diskriminacije, prepoznavanja i prevencije RZN-a. U okviru programa oformljene su grupe, od kojih su neke predviđene Pravilnikom o protokolu postupanja u ustanovi i odgovoru na nasilje, zlostavljanje i zanemarivanje (Sl. glasnik RS, br. 30 /2010). Sve škole u programu imale su obučenog *mentora*, čiji je zadatak bio da obezbedi obuke, pruži podršku i prati realizaciju projekta. *Školski tim za zaštitu od nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja* (u daljem tekstu školski tim), koji čine direktor, stručni saradnici, pojedini nastavnici, predstavnici učenika, roditelja i lokalne zajednice, imao je za cilj praćenje realizacije projekta, prikupljanje doku-

---

¹ Kontakt autora: sonja.banjac@f.bg.ac.rs

mentacije, kao i osiguravanje i osnaživanje aktivnog učešća svih aktera. Konačno, svaka škola u projektu imala je i *vršnjački tim* sačinjen od učenika koji su prošli obuke, a čiji je cilj bio motivacija i mobilizacija mladih u prevenciji i odgovoru na nasilje.

Opisan program prevencije može se svrstati u grupno fokusirane programe, koji deluju na stavove kada oni po pretpostavci nisu čvrsto usvojeni i formirani s ciljem podsticanja i promocije rodne ravnopravnosti (Ellsberg et al., 2014; WHO, 2009).

Cilj ove studije je bio da ispita percepciju aktera koji su direktni učesnici i nosioci sprovedenog programa o karakteristikama programa u kontekstu njegove uspešnosti, mogućnosti za poboljšanje i otklanjanje uočenih slabosti.

Metod istraživanja

Podaci su prikupljeni fokus grupnim intervjuima. Fokus grupne intervjuje je realizovao obučeni voditelj po vodičima koji su bili prilagođeni svakoj od grupa aktera, ali i tematski koherentni. Razgovori su bili organizovani kroz četiri tematske celine: a) rad mentora/školskog tima/vršnjačkog tima; b) saradnja između postojećih struktura, v) procena aktivnosti programa i njihove uspešnosti; g) održivost efekata i nastavak programa. Fokus grupni intervjui su u proseku trajali 90 minuta. Razgovori su, zbog kasnije obrade, snimani diktafonom.

Uzorak. Ukupno je obavljeno pet fokus grupnih intervjuja – jedan s mentorima, dva s članovima školskog tima i dva s članovima vršnjačkog tima. Grupe su imale između 5 i 16 učesnika i učesnica, a u razgovorima je ukupno učestvovalo 45 osoba (34 ženskih i 11 muških). Pored toga što su intervjui organizovani posebno za svaku grupu aktera, organizovani su i razgovori sa školskim i vršnjačkim timovima, zasebno u osnovnoj i srednjoj školi. Škole su izabrane iz uzorka škola u kojima je obavljena inicijalna studija (Ćeriman i sar., 2014) i to tako da su realizacija i dužina učešća u programu bile slične, kao i raširenost RZN-a u inicijalnoj studiji.

Rezultati istraživanja

Nalazi fokus grupnih intervjuja ukazali su da su se poslovi koje su *mentori* sprovodili uglavnom poklapali s onima koji su projektom definisani. *Školski timovi* su različito organizovali svoj rad koji je u osnovnoj školi bio više timski, dok je u srednjoj bio individualizo-

vaniji. U osnovnoj školi je većina nastavnika i učenika prepoznala školski tim kao mesto podrške, dok u srednjoj školi funkcije ovog tima još nisu dovoljno sagledane. Ilustrativan je komentar članice srednjoškolskog tima – *Vidim da nas kolege ne primećuju ... kada se pojave, oni se ne obraćaju timu nego pedagogu, psihologu.* Rad vršnjačkih timova u obe škole se mahom ticao prevencije, ali oba tima procenjuju da su uglavnom radili između sebe i da nedovoljno rade s vršnjacima u prevenciji i intervencijama. Kako članovi ovog tima u srednjoj školi kažu – *Niko nikada nas nije pozvao, prišao. Čak ni profesori u školi nam nikada nisu rekli da ima neko problem i nisu od nas tražili da pomognemo, da saslušamo, ništa.* Uočeno je i da broj članova vršnjačkih timova nije programom sistematizovan, pa su se veličine ovih timova značajno razlikovale u dve škole (tim u srednjoj školi imao je 5 članova, a u osnovnoj 20) i nisu bile srazmerne ukupnom broju učenika u školi.

Mentori su ocenili da su najbolju saradnju ostvarili s učenicama, ali nijedan član vršnjačkog tima nije spomenuo saradnju s mentorima. Školski timovi su bili zadovoljni saradnjom s mentorima, mada je istaknuta potreba da kontakt s njima bude češći. Mentori su, s druge strane, školski tim videli kao instancu koja ih povezuje sa celom školom i olakšava im zajednički rad. Saradnja između školskih i vršnjačkih timova ocenjena je kao dosta slaba s obe strane. Ipak, najviše problema je bilo u saradnji s akterima koji nisu direktno uključeni u program. U osnovnoj školi ostvarena je samo delimična saradnja školskog tima s roditeljima, dok je u srednjoj izostala. Konačno, i školski i vršnjački timovi naišli su na različite probleme u saradnji s drugim nastavnicima.

Mentorke su ocenile da je fleksibilnost programskih aktivnosti doprinela ostvarljivosti, dok je vremenska ograničenost programa otežavala rad. Iako su akteri isticali efektivnost različitih aktivnosti, ipak su se svi složili da je već i samo upoznavanje s temom imalo efekta. Jedna članica školskog tima navela je – *Rezultati (inicijalne studije) te udare tačno u glavu ... to je na nastavnike, na roditelje, pa i deci kad se kaže 'deco od vas 30' kad se tako predstavi ... konkretne stvari, činjenice to ostavlja utisak.* Sagovornici su se složili da je glavni efekat programa veća senzibilisanost i promena reakcija učenika prema temi roda i RZN-a. Članica školskog tima navela je primer kako nakon intervencije na RZN – *Nastavnica nije otišla na svoje glagole i prideve, već je pitala decu šta je ovo, da li je to u redu i onda su ostala*

deca osudila takvo ponašanje. Ipak, postojala je i saglasnost da je navedeno samo početak i da se o promeni stavova može govoriti tek nakon dužeg perioda rada. Kao efekat programa prepoznato je i da je jasnim procedurama i proverenim sredstvima školama olakšan rad na problemu RZN-a.

Većina sagovornika je procenila da će se efekti ostvarenog programa održati, mada su mentorke istakle da će zavisiti od motivacije, a osnovnoškolski vršnjački tim od nastavka rada. Svi sagovornici su ponudili niz specifičnih preporuka za povećanje kvaliteta i efekta programa.

Preporuke za sprovođenje programa u školama

Na osnovu podataka dobijenih ovom studijom mogu se ponuditi sledeće preporuke za dalje sprovođenje ispitivanog programa za prevenciju RZN-a:

- Mentori bi trebalo da budu u češćoj posrednoj ili neposrednoj komunikaciji sa školama;
- Potrebno je raditi s članovima školskih timova na prepoznavanju uloge i značaja tima, naročito na njihovom predstavljanju učenicima, nastavnicima i roditeljima;
- Važno je preporučiti da broj članova vršnjačkog tima bude srazmeran broju učenika u školi, kao i da članovi ovog tima ne budu iz istih odeljenja, kako se ne bi smanjila mogućnost vršnjačke edukacije u svakodnevnom radu;
- Trebalo bi raditi na ostvarivanju potencijala vršnjačkih timova tako što bi njegovi članovi bili uključeni u preventivni rad i imali više saradnje sa školskim timom.

Literatura:

- Abrahams N., Devries K., Watts C., et al. (2014). Worldwide prevalence of non-partner sexual violence: a systematic review. *Lancet*, 383, 1648–54.
- Ćeriman, J., Perišić, K., Duhaček, N., Bogdanović, M. i Duhaček, D. (2014). *Istraživanje rodno zasnovanog nasilja u školama u Srbiji* (istraživački izveštaj). Beograd: UNICEF, Fakultet političkih nauka i Institut za psihologiju.

- García-Moreno, C., Zimmerman, C., Morris-Gehring, A., Heise, L., Amin, A., Abrahams, N., Montoya, O., Bhate-Deosthali, P., Kilonzo, N., & Watts, C. (2015). Addressing violence against women: a call to action. *Lancet*, *385*, 1685–95.
- Ellsberg, M., Arango, D., Morton, M., Gennari, F., Kiplesund, S., Contreras, M., & Watts, C. (2015). Prevention of violence against women and girls: what does the evidence say? *Lancet*, *385*, 1555–66.
- Pravilnik o protokolu postupanja u ustanovi i odgovoru na nasilje, zlostavljanje i zanemarivanje, Sl. Glasnik RS, br. 30/2010.
- Stöckl H., Devries K., Rotstein A., et al. (2013). The global prevalence of intimate partner homicide: a systematic review. *Lancet*, *382*, 859–65.
- WHO (2009). *Promoting gender equality to prevent violence against women*. Geneva: WHO Press.